

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ
ΔΕΥΤΕΡΑ 6 ΙΟΥΝΙΟΥ 2022

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.α.

1. Σωστό
2. Λάθος
3. Λάθος

β.

- α: 2
β: 1
γ: 2
δ: 1

B1. Ο Αριστοτέλης για να αποδείξει ότι ο άνθρωπος είναι ζῷον πολιτικόν τον διακρίνει από τα άλλα ζώα που ζουν ομαδικό βίο τονίζοντας τον ρόλο της φύσης και του λόγου που δικαιολογεί αυτόν τον χαρακτηρισμό. Πιο συγκεκριμένα, προβάλλοντας την τελεολογική αντίληψη υποστηρίζει ότι η φύση δεν κάνει τίποτε χωρίς σκοπό· όλες οι φυσικές διεργασίες κάπου αποβλέπουν. Πρόκειται για φράση που επαναλαμβάνει ο Αριστοτέλης σε πολλές πραγματείες του. Υποστηρίζει ότι στη φύση τίποτε δεν γίνεται μάταια, τα πάντα εξυπηρετούν ορισμένη σκοπιμότητα, από την οποία και νοηματοδοτούνται: «... εἰ μὴθὲν μᾶτην ποιεῖ ἡ φύσις. Ἐνεκά του γὰρ πάντα ὑπάρχει τὰ φύσει, ἢ συμπτώματα ἔσται τῶν ἔνεκά του» [: αν είναι αλήθεια ότι η φύση τίποτε δεν κάνει στην τύχη. Όλα, αλήθεια, τα φυσικά όντα υπάρχουν για κάποιο σκοπό, ή είναι τυχαία παραστρατήματα εκείνων που υπάρχουν για κάποιο σκοπό] (Περὶ ψυχῆς 434a31-32). Στην ανάπτυξή της η θεωρία αυτή ονομάστηκε αριστοτελική τελολογία. Προνομιακός χώρος της τελολογίας είναι η βιολογία. Σχεδόν όλα τα παραδείγματα που φέρνει ο φιλόσοφος αντλούνται από την έμβια φύση· γίνεται αναφορά στα σχήματα των δοντιών, που είναι όπως είναι για να εξυπηρετούν την πρόσληψη και επεξεργασία των τροφών, στις

στοχευμένες ενέργειες μυρμηγκιών και μελισσών για την επιβίωση της κοινότητάς τους, στην ύπαρξη και λειτουργία των φύλλων χάριν των καρπών. Βασίζεται, λοιπόν, ο Αριστοτέλης στη βιολογία και επεκτείνει το τεολογικό ερμηνευτικό μοντέλο του και σε άλλα πεδία των φυσικών επιστημών.

Προχωρώντας στον συλλογισμό του τονίζει ότι στα ζώα η φύση έδωσε την απλή φωνή (άναρθρες κραυγές) για να μπορούν να επιβιώνουν και να εκπληρώνουν το σκοπό της ύπαρξής τους. Αντίθετα, επειδή η φύση προόριζε τον άνθρωπο να ζήσει σε πολιτική κοινωνία, του έδωσε τον λόγο προκειμένου να το επιτύχει αυτό. Η λέξη λόγος χρησιμοποιείται συχνά για να δηλωθούν αξεχώριστες μεταξύ τους η λογική (ως ιδιαίτερο γνώρισμα του ανθρώπου και ως διανοητική δραστηριότητα) και η γλώσσα (ως σύστημα σημείων και ως συγκεκριμένη έκφραση). Στο συγκεκριμένο χωρίο ο λόγος αντιδιαστέλλεται προς την φωνήν, και, συνεπώς, έχει ενισχυμένη τη σημασία της γλώσσας (χωρίς να χάνεται βέβαια η σημασία της ανθρώπινης λογικής). Πρόκειται για μια σύνθετη και ανώτερη ικανότητα που αποτελεί την ειδοποιό διαφορά του ανθρώπου από τα άλλα ζώα. Αφού, λοιπόν, η φύση έδωσε στον άνθρωπο το εργαλείο προκειμένου να ζει σε πολιτική κοινωνία, ο άνθρωπος είναι *ἐκ φύσεως* πολιτικό ζώο και μάλιστα περισσότερο από τα άλλα ζώα.

B2. Ο Επίκτητος, απευθυνόμενος στον εαυτό του αλλά και στον αναγνώστη, παραθέτει προτροπές-συμβουλές που θα τον βοηθήσουν να αποκτήσει αυτογνωσία και να κατακτήσει την ευτυχία. Αρχικά, οφείλει να συνειδητοποιήσει ότι είναι άνθρωπος, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι διαθέτει *προαίρεσιν*, δηλαδή ελεύθερη βούληση, δυνατότητα να επιλέγει ελεύθερα κατόπιν σκέψης (*«Τὸ πρῶτον ἄνθρωπος, τοῦτο δ' ἔστιν οὐδὲν ἔχων κυριώτερον προαιρέσεως»*). Έπειτα, πρέπει αναλογιστεί ότι διαφέρει από τα ζώα, επειδή είναι προικισμένος με τον λόγον, δηλαδή την ομιλία και την ικανότητα σκέψης. Ο λόγος συνδέεται με τη φύση και η προνομιακή κατοχή του από τον άνθρωπο επιβεβαιώνει την ιδιαιτερότητά του ως όντος, την ηγετική του θέση ανάμεσα στα άλλα όντα, καθώς και την ικανότητα να κατανοεί τη θεϊκή διακυβέρνηση του κόσμου και, επομένως, να αξιολογεί τις συνέπειές της (*«παρακολουθητικός γὰρ εἴ τῇ θεῷ διοικήσει καὶ τοῦ ἐξῆς ἐπιλογιστικός»*). Οι Στωικοί και ο Επίκτητος θεωρούν ότι αυτό που κινεί τον κόσμο είναι η πρόνοια, η εἰμαρμένη –είναι η απαραβίαστη τάξη του κόσμου, μια λογική και συνεκτική δύναμη, ο ίδιος ο λόγος. Όλα γίνονται σύμφωνα με αυτήν, που κάνει όλα τα πράγματα να είναι ενωμένα σε μια παγκόσμια συμπάθεια. Οι Στωικοί την ονομάζουν θεό ή και Δία: η διακυβέρνηση του κόσμου είναι η έκφραση ενός θείου, ἔλλογου νόμου. Η τρίτη, τέλος, ιδιότητα που αποδίδει

ο Επίκτητος στον άνθρωπο είναι η ιδιότητα του πολίτη του κόσμου («Ἐπὶ τούτοις πολίτης εἶ τοῦ κόσμου καὶ μέρος αὐτοῦ»). Ο άνθρωπος είναι πολίτης του κόσμου και μέρος αυτού, μέρος όμως όχι υπηρετικό αλλά ηγετικό («οὐχ ἔν τῶν ὑπηρετικῶν, ἀλλὰ τῶν προηγούμενων»). Ασφαλώς δεν υπήρχε κάποιο παγκόσμιο κράτος, ώστε η έννοια του πολίτη να έχει κυριολεκτική σημασία· και ο κόσμος εννοείται με στωική σημασία, ως ένα ενιαίο σύνολο που διέπεται από τον φυσικό νόμο και τη λογικότητα. Η έννοια θα ξαναχρησιμοποιεί ιδιαίτερα από τα μέσα του 19ου αι. σε ένα ολοένα περισσότερο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον. Επομένως, ο άνθρωπος οφείλει να μην προτάσσει το προσωπικό του συμφέρον και να μην αποφασίζει για τίποτε σαν να ήταν αποκομμένος από την ολότητα («Μηδὲν ἔχειν ἰδίᾳ συμφέρον, περὶ μηδενὸς βουλευέσθαι ὡς ἀπόλυτον»).

Όλα αυτά αναδεικνύονται μέσα στο κείμενο μέσα από συγκεκριμένες γλωσσικές επιλογές. Ο Επίκουρος χρησιμοποιεί το β' ενικό πρόσωπο «Ἐπὶ τούτοις πολίτης εἶ τοῦ κόσμου» το οποίο δίνει έναν βιωματικό τόνο στο κείμενο και διαμορφώνει εξομολογητικό ύφος.

Επίσης, χρησιμοποιεί τη ευθεία ερώτηση «Τίς οὖν ἐπαγγελία πολίτου;» Το ρητορικό ερώτημα αποτελεί λογική συνέχεια της προηγούμενης παραδοχής, ότι δηλαδή ο άνθρωπος είναι και πρέπει να αυτοπροσδιορίζεται ως πολίτης του κόσμου. Επομένως, τίθεται το ερώτημα ποιο είναι το χρέος, η αποστολή ενός τέτοιου πολίτη; Πώς πρέπει να συμπεριφέρεται και να πράττει;

B3.

- 1: δ
- 2: α
- 3: ε
- 4: β
- 5: στ

B4. α.

- 1: ε
- 2: δ
- 3: ζ
- 4: β
- 5: α
- 6: στ

- β.** - Η εργασία που παρουσίασε ήταν πρόχειρη και αδούλευτη.
- Οι απόψεις που εξέφρασε ο προηγούμενος συνομιλητής με βρίσκουν

σύμφωνο.

B5. Τόσο ο Παπανούτσος στο παράλληλο κείμενο από το «Νόμο και Αρετή» όσο και ο Επίκτητος στο Κείμενο Αναφοράς από το έργο «Διατριβαί» τονίζουν τη σημασία της προαίρεσης ως ιδιαίτερο γνώρισμα του ανθρώπου και την ταυτίζουν με τη βούληση.

Ο Παπανούτσος επισημαίνει ότι η προαίρεση συμβαδίζει με τη βούληση («όπου προαίρεση εκεί ούτε βούληση»), τη στοχαστική επιλογή και δεν εντοπίζεται σε όλες τις περιστάσεις της ζωής μας, αφού εκεί ενεργούμε μηχανικά και από συνήθεια («ούτε χρειάζεται μηχανικά»). Εφόσον αυτή συνδέεται με τη βούληση, υπάρχει μόνο στον άνθρωπο («Δεύτερον ... έχουμε προαίρεση»). Μόνο ο άνθρωπος, σε αντίθεση με τα ζώα στα οποία υπάρχει απλά η όρεξη, έχει την ικανότητα να στοχάζεται και να επιλέγει συνειδητά με γνώμονα την ηθική, όπως αυτή προσδιορίζεται από τον ίδιο και την κοινωνία («Στο ζώο ηθική προαίρεση»).

Παρόμοια είναι και η θέση του Επίκτητου στο διδαγμένο κείμενο. Αναφερόμενος στα γνωρίσματα του ανθρώπου της εποχής επισημαίνει ότι ένα από τα πλέον ουσιώδη στοιχεία της ανθρώπινης ύπαρξης είναι η προαίρεση, καθώς είναι σύμφυτη με την ελευθερία του. Εκτός από τη γενική σημασία της προτίμησης, στον Επίκτητο η προαίρεση σημαίνει την ελεύθερη βούληση, την ελεύθερη στοχαστική επιλογή ενεργειών που συγκροτεί τον ηθικό χαρακτήρα τον άνθρωπο. Είναι κυρίως μία κρίση, η έλλογη ικανότητα να επιλέγουμε και να αποβλέπουμε στα αποτελέσματα των πράξεών μας. Τονίζει ότι η προαίρεσις είναι το μόνο στοιχείο της ανθρώπινης ύπαρξης που δεν υποτάσσεται σε κάποιο άλλο («ἀδούλευτον καὶ ἀνυπότακτον»). Όλα τα άλλα στοιχεία της είναι «υποταγμένα» σε αυτή, δηλαδή είναι αξιολογικά κατώτερα και εξαρτώμενα από αυτήν. Επομένως, ο φιλόσοφος αναγνωρίζει στην προαίρεση ηγετικό, καθοδηγητικό ρόλο στον ανθρώπινο βίο και τη συνδέει με την ελευθερία, τη βασική ιδιότητα του ανθρώπινου όντος («ἀλλὰ ταύτη τὰ ἄλλα ὑποτεταγμένα, αὐτὴν δ' ἀδούλευτον καὶ ἀνυπότακτον»). Η προαίρεση τέλος και για τους δύο στοχαστές συνδέεται με τη λογική του ανθρώπου, για αυτό και αποτελεί το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό που τον διακρίνει από τα ζώα.

Γ1.

Μετάφραση

Διότι αφού πήραμε δάνειο είμαστε ικανοί να προσελκύσουμε με μεγαλύτερο μισθό τους ξένους πεζοναύτες αυτών. Γιατί η δύναμη των Αθηναίων μπορεί να αγοραστεί περισσότερο παρά να στηριχθεί στους δικούς της (στρατιώτες). Η δική μας όμως θα το πάθαινε αυτό σε λιγότερο βαθμό επειδή στηρίζεται περισσότερο στους άντρες παρά στα χρήματα.

Γ2.

Οι Κορίνθιοι, σκληροί υποστηρικτές του πολέμου ενάντια στους Αθηναίους θεωρούν ότι οι Πελοποννήσιοι θα τους νικήσουν. Πιστεύουν ότι θα σταματήσουν τον πόλεμο έγκαιρα («καταθησόμεθα αὐτόν ἐν καιρῷ»). Αρχικά, επειδή υπερέχουν τόσο αριθμητικά όσο και στη πολεμική εμπειρία (πρῶτον τῷ πλήθει...πολεμικῇ). Ἐπειτα, επειδή ὅλοι τους πειθαρχούν από κοινού στις εντολές (ἔπειτα...ἰόντας). Πιστεύουν πως, αν και οι Αθηναίοι αντικειμενικά υπερισχύουν στη ναυτική δύναμη, οι ίδιοι με δικά τους χρήματα και χρήματα του ταμείου από την Ολυμπία και τους Δελφούς («ἀπό τῆς ὑπαρχούσης...χρημάτων») θα μπορέσουν να επανδρώσουν και να εξοπλίσουν επαρκώς το ναυτικό τους. Γνωρίζουν επίσης πως μπορούν να εξαγοράσουν μισθοφόρους με μεγαλύτερο μισθό («...μισθῷ μείζονι...ναυβάτας»). Γιατί η δύναμη των Πελοποννησίων εξαγοράζεται πιο δύσκολα από των Αθηναίων («ὠνητή ... ἢ οἰκεία»). Διότι βασίζεται στο δικό τους δυναμικό, στους δικούς τους στρατιώτες, παρά στα χρήματα («ἢ δέ ἡμετέρα...χρήμασιν»).

Για όλους αυτούς τους λόγους οι Κορίνθιοι πιστεύουν ότι οι Πελοποννήσιοι τελικά θα νικήσουν τους Αθηναίους.

Γ3.α.

«ἐγὼ δε νῦν καὶ ἀδικούμενος τούς πολεμίους ἐγείρω»

Γ3. β.

ἀμυνώμεθα → ἄμυναι

καταθησόμεθα → κατάθου

ἐπικρατῆσαι	→	ἐπικράτησον
προύχοντες	→	πρόσχες
πολλά	→	πλείονα / πλείω

Γ4. α.

ἔχοντες: επιρρηματική αιτιολογική μετοχή συνημμένη στο υποκείμενο ἡμεῖς

ἐπικρατῆσαι: τελικό απαρέμφατο, υποκείμενο στην απρόσωπη έκφραση εἰκός ἐστί

πλήθει: επιρρηματικός προσδιορισμός ως δοτική της αναφοράς στο προύχοντας

μισθῶ: επιρρηματικός προσδιορισμός ως δοτική του μέσου στο ὑπολαβεῖν

ναυβάτας: αντικείμενο στο τελικό απαρέμφατο ὑπολαβεῖν.

ἢ οἰκεία: β' όρος σύγκρισης από το συγκριτικό βαθμό μᾶλλον (λειτουργεῖ ως κατηγορούμενο στο υποκείμενο ἡ δύναμις)

Γ4. β.

Οἱ Κορίνθιοι ἔλεγον τούτους δέ τότε καί ἀδικουμένους ἐγείρειν.